

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-96>

УДК 336:336.71

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК: КЛЮЧОВІ КОМПОНЕНТИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

FINANCIAL LITERACY AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT: KEY COMPONENTS OF THE HUMAN RESOURCE AND INTELLECTUAL POTENTIAL DEVELOPMENT STRATEGY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Геєнко Михайло Миколайович

кандидат економічних наук, професор,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3249-1030>

Рибіна Лариса Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7959-8794>

Гузенко Тетяна Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2520-7871>

Heyenko Mykhaylo, Rybina Larysa, Guzenko Tetiana
Sumy National Agrarian University

Стаття присвячена актуальним питанням формування фінансової грамотності та професійного розвитку як складових стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу в Україні. Визначено дві ключові категорії фінансової грамотності – професійна фінансова грамотність та персональна фінансова грамотність. Досліджено динаміку індексу фінансової грамотності в Україні за 2018–2021 роки та ключові залежності (рівень освіти, місце проживання). Розглянуто закордонний досвід (Бразилія, КНР) підвищення фінансової грамотності населення. Розглянуто роль мотивації у реалізації стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу закладами вищої освіти. Констатується, що тільки через комплексний та систематичний підхід заклади вищої освіти зможуть розвинути потенціал своїх студентів та працівників, сприяючи їхньому успіху та розвитку в сучасному світі.

Ключові слова: фінансова грамотність, вища освіта, інновації, мотивація, професійний розвиток, стратегія, кадровий та інтелектуальний потенціал.

The article is dedicated to the current issues of financial literacy formation and professional development as integral components of the human resource and intellectual potential development strategy in Ukraine. Two key categories of financial literacy are identified: professional financial literacy and personal financial literacy. The former is shaped by higher education institutions during the preparation of professionals in their respective fields of knowledge. The latter enables efficient resource management and the achievement of financial goals. It is noted that financial literacy encompasses knowledge and understanding of financial processes, skills in managing financial resources, and the ability to make informed financial decisions. The dynamics of the financial literacy index in Ukraine from 2018 to 2021 are examined. The overall financial literacy index of Ukraine stands at 12.3 points (or 58% of its maximum value) and demonstrates good progress, with a 6.0% increase in the span of less than

3 years, measured in points. It is stated that there is a direct correlation between the level of education, place of residence, and the level of financial literacy. The international experience of enhancing population financial literacy (Brazil, China) is considered, emphasizing the significant role of government authorities and banking institutions in this process. Specific components of the financial literacy and professional development strategy are identified. The importance of motivation in implementing the strategy for human resource and intellectual potential development in higher education institutions is emphasized. The benefits of fostering relationships with employers and stakeholders in the formulation of the development strategy are noted. It is asserted that only through a comprehensive and systematic approach can higher education institutions develop the potential of their students and employees, contributing to their success and growth in the modern world. Professional development of teachers should become a priority task for effective knowledge transmission and the development of financial literacy among their students. This can be achieved by ensuring access to continuous learning, organizing training and seminars on financial literacy, and facilitating the participation of teachers in international conferences and knowledge exchange projects.

Keywords: financial literacy, higher education, innovation, motivation, professional development, strategy, human resource and intellectual potential.

Постановка проблеми. У сучасному світі вища освіта є ключовим фактором для успішного розвитку країни і формування суспільства з високим рівнем конкурентоспроможності. Однак, в умовах швидкої зміни економічного, технологічного та правового ландшафту, необхідно не лише забезпечити студентів необхідними професійними знаннями та навичками, але й розвивати фінансову грамотність та стимулювати інноваційний потенціал викладачів.

Фінансова грамотність є ключовою компетенцією, необхідною для студентів, які виходять на ринок праці та стають активними громадянами. Розуміння фінансових понять, уміння ефективно управляти особистими фінансами та приймати обґрунтовані фінансові рішення є важливими навичками. Однак, викладачі також мають бути фінансово грамотними, щоб передавати ці знання своїм студентам. Розвиток фінансової грамотності та професійних якостей стає пріоритетною задачею для закладів вищої освіти з точки зору кадрового та інтелектуального потенціалу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення рівня фінансової грамотності активно дискутується як у науковому колі так і на загальнодержавному рівні. Національним банком України було ініційовано обговорення Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2025 року, яка у подальшому стала складовою «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року» [3]. Серед українських науковців питання фінансової грамотності у стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу розглядали Дудчик О. Ю., Матвійчук І. О., Лавренюк В. В., Лавренюк А. В., Слобода Л. Я., Смовженко Т. С. Закордонний досвід формування фінансової грамотності

населення розглянуто у наукових працях Птащенко Л. О., Шабардіна А., Кізіма Т. Проте зазначене питання з року в рік набуває все більшої актуальності, оскільки все більше верств населення залучаються до споживання фінансових послуг, які стають більш технологічними, з'являються нові інструменти примноження капіталу та, на жаль, і нові види фінансового шахрайства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження ролі закладів вищої освіти у формуванні фінансової грамотності та професійного розвитку майбутніх фахівців як ключових компонентів стратегії розвитку інтелектуального потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все слід розділити поняття фінансової грамотності на дві ключові категорії. Перша – це професійна фінансова грамотність яка формується закладами вищої освіти при підготовці фахівців у галузі знань 07 «Управління і адміністрування» за спеціальностями 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», 076 «Підприємництво і торгівля» та ряд інших. Стандартами вищої освіти та освітніми програмами закладів вищої освіти за цими спеціальностями. Програмними результатами навчання за цими спеціальностями, зокрема у стандартах вищої освіти, передбачено спеціальні (фахові, предметні) компетентності та програмні результати навчання, якими повинен володіти майбутній фахівець у цій сфері.

Більш актуальним вважаємо дослідження другої категорії – це персональна або особиста фінансова грамотність, яка дозволяє ефективно управляти ресурсами та досягати фінансових цілей. Фінансова грамотність охоплює знання та розуміння фінансових

процесів, навички управління фінансовими ресурсами та уміння приймати обґрунтовані фінансові рішення. Вища освіта відіграє важливу роль у формуванні фінансової грамотності студентів. Забезпечення доступу до якісної фінансової освіти та розвиток фінансових компетенцій студентів є першочерговим завданням закладів вищої освіти.

Якщо поставити питання рівня фінансового грамотності на сьогодні, то частково відповідь можна знайти у звіті «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році», підготовленим у рамках реалізації проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» [5].

Так, відповідно до проведених досліджень загальний індекс фінансової грамотності України становить 12,3 бали (або 58% від його максимального значення) та має гарну динаміку – за менше ніж 3 роки відбулося зростання на 6,0% у бальному вираженні; усі компоненти індексу покращилися. Натомість темп приросту індексу фінансової грамотності у країнах порівняння (ОЕСР), які брали участь в опитуваннях ОЕСР у 2016 році та 2020 році.

Цікавим є той факт, що існує пряма залежність між рівнем освіти та рівнем фінансової грамотності. Як і в 2018 році, так і в 2021 році: чим вищий рівень освіти, тим вищий бал фінансової грамотності. Якщо загальний

бал осіб із повною або неповною середньою освітою становить 11,2 балів у 2021 році, то осіб із середньою спеціальною освітою (технікум) – 11,9 балів, а осіб із вищою освітою – 13,3 бали. За типом населеного пункту спостерігається зростання розриву у фінансовій грамотності між селом та містом. Якщо у 2018 році індекс фінансової грамотності знаходився приблизно на одному рівні, то наразі у респондентів з міста – 12,6 бали, а з села – 11,8 бали. Проте на наше особисте переконання така різниця може бути нівельована використанням сучасних технічних засобів і програмних продуктів, які на сьогодні доступні всім мешканцям країни.

Як зазначає Птащенко Л.О., цікавим є також досвід Бразилії і Китаю у цьому питанні. Уряд Бразилії покладається на державні програми: нині діє Національна стратегія підвищення якості фінансової освіти (Estrategia Nacional de Educação Financeira, ENEF). Вона була розроблена робочою групою, до складу якої увійшли представники органів державної влади, а також співробітники найбільших банків та кредитних організацій країни. Особливістю цієї програми є охоплення більшої частини суспільства, а не лише певної категорії громадян. Наприклад, ENEF включає заходи щодо підвищення фінансової грамотності школярів. До них належать:

Таблиця 1

Динаміка індексу фінансової грамотності в Україні за 2018–2021 роки та країнах ОЕСР за 2016–2020 роки

Компонент	Україна, 2021 р. (бал)	Україна, 2018 р. (бал)	Зміна, %	Середнє по країнах порівняння, 2020 р., (бал)	Середнє по країнах порівняння, 2016 р., (бал)	Зміна, %	Середнє по вибірці країн ОЕСР, 2020 р., (бал)	Середнє по вибірці країн ОЕСР, 2016 р., (бал)	Зміна, %
Знання (із 7)	4,3	4	7,5	4,7	4,5	4,4	4,7	4,7	0
Поведінка (із 9)	5,5	5,2	5,8	5,1	4,8	6,3	5,4	5,2	3,9
Ставлення (із 5)	2,5	2,4	4,2	2,9	3	-3,3	2,9	3,1	-6,5
Загальний бал із фінансової грамотності (із 21)	12,3	11,6	6,0	12,7	12,4	2,4	13	13	0
Загальний індекс із фінансової грамотності (у відсотках)	58%	55%	5,5	60%	59%	1,7	62%	62%	0

Джерело: за матеріалами [5]

– підготовка вчителів на основі матеріалів та навчальних планів, розроблених Центральним банком Бразилії;

– розроблення підручників та мультимедійних програм з цієї тематики для різних вікових категорій учнів [2].

У Китаї визнається велика роль держави у процесі підвищення рівня фінансової культури населення. Однак у КНР нині відсутня єдина державна програма, націлена на підвищення фінансової грамотності громадян. Можна відмітити лише зусилля окремих органів влади у цій галузі. До них належать розроблення Програми підвищення фінансової грамотності серед учнів (CIEFR). Ця програма була підготовлена спільно міністерством освіти та міністерством фінансів Китаю. Її метою є поширення інформації серед школярів та студентів про можливість отримання освітніх позик, а також допомога тим студентам, які мають труднощі з виплатою освітніх кредитів [1].

Як зазначалося нами раніше [6] оцінка наявних компетенцій та рівня фінансової грамотності є важливим кроком у процесі стратегії розвитку закладів вищої освіти та формування Національної стратегії підвищення рівня фінансової грамотності населення, особливо у повоєнний період. Заклади вищої освіти можуть проводити анкетування та опитування серед студентів та працівників, щоб визначити їхні потреби та рівень знань у цій сфері. Також можуть бути проведені аудити фінансової грамотності для оцінки загального рівня компетенцій у закладі.

На основі результатів аналізу можна розробити конкретні цілі та пріоритети для стратегії розвитку. Цілі повинні бути амбітними, але реалістичними і спрямованими на поліпшення фінансової грамотності та професійного росту. Вважаємо, що ціллю може бути збільшення кількості студентів, які успішно завершують фінансові курси, тренінги або отримують сертифікати фінансової грамотності. Одним з важливих етапів стратегії є впровадження програм та заходів для розвитку фінансової грамотності та професійного росту. Заклади вищої освіти можуть пропонувати спеціалізовані курси, семінари, тренінги та майстер-класи з фінансової грамотності. Важливо забезпечити доступність цих програм для всіх зацікавлених студентів та працівників і надати їм можливість отримати практичні навички та досвід у цій сфері. Так, у Сумському національному аграрному університеті введена вибіркова компонента «Основи фінансової грамотності» і студенти всіх спеці-

альностей на 2–3 курсі можуть обрати дану дисципліну і відповідно підвищити власну фінансову грамотність.

Мотивація грає важливу роль у реалізації стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу. Заклади вищої освіти повинні створити стимулююче середовище, яке заохочує студентів та працівників активно залучатися до процесу розвитку фінансової грамотності та професійного росту. Це може бути досягнуто шляхом надання фінансових стипендій, премій та нагород за досягнення у цих сферах, а також створення можливостей для кар'єрного росту та просування.

Крім того, співпраця з роботодавцями та стейкхолдерами може бути корисною у стратегії розвитку. Заклади вищої освіти можуть встановлювати партнерські відносини з компаніями та організаціями, які активно використовують фінансові навички та шукають кваліфікованих спеціалістів. Це може включати стажування, практичні проекти та спільні дослідницькі програми, які допоможуть студентам та працівникам отримати реальний досвід та застосувати свої знання у практичній діяльності.

Необхідно також забезпечити постійну оцінку та моніторинг ефективності стратегії розвитку. Заклади вищої освіти повинні визначити ключові показники успішності, які відображатимуть досягнення у розвитку фінансової грамотності та професійного росту. Це можуть бути, наприклад, кількість студентів, які успішно закінчують фінансові курси, рівень задоволеності студентів та працівників програмами розвитку, а також прогрес у покращенні фінансових показників студентів та працівників, таких як збільшення рівня заощаджень, зменшення заборгованості та зростання доходів.

Крім того, важливо залучати студентів та працівників до процесу визначення та оцінки стратегії розвитку. Їхні ідеї, думки та фідбек можуть бути цінним джерелом інформації та сприяти успішному впровадженню стратегічних заходів. Регулярні зустрічі, дискусії та опитування можуть стати ефективними інструментами взаємодії зі студентською та викладацькою спільнотою.

Загалом, розвиток фінансової грамотності та професійного росту є важливими компонентами стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу у закладах вищої освіти. Це вимагає постійного самовдосконалення, активної участі керівництва та співпраці зі студентами, працівниками, роботодав-

цями та іншими зацікавленими сторонами. Реалізація стратегії вимагає впровадження програм та заходів, забезпечення мотивації та підтримки, а також постійного моніторингу та оцінки результатів. Тільки через комплексний та систематичний підхід заклади вищої освіти зможуть підвищити рівень фінансової грамотності та розвинути потенціал своїх студентів та працівників, сприяючи їхньому успіху та розвитку в сучасному світі.

Висновки. Фінансова грамотність та професійний розвиток у закладах вищої освіти є важливими факторами розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу України. Розробка стратегій, спрямованих на розвиток фінансової грамотності та впровадження інновацій у навчальний процес, стане ключовим кроком для забезпечення якості освіти та підготовки конкурентоспроможних фахівців. Зрештою, розвиток фінансової грамотності та інновацій у закладах вищої освіти має за мету підвищення якості освіти, розвиток кадрового потенціалу та створення сприятливої інтелектуальної сфери для подальшого розвитку

країни. Це вимагає постійної уваги до фінансової грамотності викладачів та студентів, а також впровадження інноваційних підходів у навчальний процес. Професійний розвиток викладачів має стати пріоритетним завданням задля ефективної передачі знань та розвитку фінансової грамотності серед своїх студентів. Це можна досягти шляхом забезпечення доступу до постійного навчання, організації тренінгів та семінарів з фінансової грамотності, а також сприяння участі викладачів у міжнародних конференціях та проектах з обміну досвідом.

У контексті цифрової трансформації, важливо впроваджувати сучасні технології та інтерактивні платформи у навчальний процес. Це допоможе студентам активніше залучатися до навчання, розвивати свою фінансову грамотність та засвоювати інноваційні підходи. Застосування віртуальної реальності, онлайн-курсів та мультимедійних ресурсів сприятиме покращенню якості навчання та забезпеченню інтерактивного середовища для розвитку фінансової грамотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лавренюк В. В., Лавренюк А. В. Підвищення фінансової грамотності населення: зарубіжний досвід. *БІЗНЕС ІНФОРМ*. 2022. № 1. С. 59–67. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-59-67>.
2. Птащенко Л. О., Колінчук Д. В. Актуалітети підвищення рівня фінансової грамотності українців у період розвитку фінтеху. *Економіка і регіон*. 2021. № 4(83). С. 92–99. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2021.4\(83\).2532](https://doi.org/10.26906/EiR.2021.4(83).2532)
3. Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686> (дата звернення: 20.12.2022).
4. Фінансова грамотність : підручник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. Київ : УБСНБУ, 2014. 316 с.
5. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році: звіт проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору». URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4 (дата звернення: 21.12.2022).
6. Yanjun Fu, Mykhaylo Heyenko. Strategy of marketing and promotion of knowledge services in university libraries from the perspective of micro media: Evidence from China. *Innovative Marketing*. 2022. № 18(1). P. 23–37. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/im.18\(1\).2022.03](http://dx.doi.org/10.21511/im.18(1).2022.03).

REFERENCES:

1. Lavrenuk, V. V. & Lavrenuk, A. V. (2022). Pidvyshennja finansovoi gramotnosti naselennja: zarybizniy dosvid [Enhancing financial literacy of the population: international experience]. *BIZNESINFORM*, 1, 59–67. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-59-67> [in Ukrainian]
2. Ptashenko, L. O. & Kolinchuk D. V. (2021) Aktualiteti pidvishenia rivnia finansovoj gramotnosti ukraintsev u period rozvytku finteh [Relevance of increasing the level of financial literacy among Ukrainians during the development of fintech]. *Ekonomika i region*, 4(83), 92–99. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2021.4\(83\).2532](https://doi.org/10.26906/EiR.2021.4(83).2532) [in Ukrainian]
3. Strategia rozvytku finansovogo sektory Ukrainy do 2025 roku [Strategies for the development of the financial sector in Ukraine until 2025]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686> (accessed December 20, 2022).
4. Smovzenko, T. S. (ed) (2014). Finansova gramotnist: pidrychnik [Financial Literacy: textbook]. Kyiv: UBSNBU, 316. [in Ukrainian]

5. Finansova gramotnist, finansova inkluzia ta finansovij dobrobyt v Ukraine u 2021 rotsi: zvit proectu USAID «Transformatsia finansovogo sektoru» [Financial literacy, financial inclusion, and financial well-being in Ukraine in 2021: report of the USAID project "Transformation of the Financial Sector"]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4 (accessed December 21, 2022).

6. Yanjun, Fu. & Heyenko, M. (2022) Strategy of marketing and promotion of knowledge services in university libraries from the perspective of micro media: Evidence from China. *Innovative Marketing*. 18(1), 23–37. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/im.18\(1\).2022.03](http://dx.doi.org/10.21511/im.18(1).2022.03)